

Wyrok z dnia 7 lipca 1995 r.
II URN 13/95

Małżonka rozwiedziona, która nie miała ze strony męża prawa do alimentów ustalonego wyrokiem lub ugodą sądową, ma prawo do renty rodzinnej, jeżeli między nią a rozwiedzionym małżonkiem istniała do chwili jego śmierci rzeczywista więź materialna i duchowa (art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin - Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Natomiast nie ma znaczenia, że wniosek o rentę rodzinną został zgłoszony po upływie znacznego okresu od daty śmierci rozwiedzionego małżonka.

Przewodniczący SSN: Teresa Romer, Sędziowie SN: Janusz Łętowski, Maria Mańkowska (sprawozdawca),

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 7 lipca 1995 r. sprawy z wniosku Janiny M. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych I Oddział w W. o rentę rodzinną, na skutek rewizji nadzwyczajnej Rzecznika Praw Obywatelskich [...] od wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie z dnia 10 stycznia 1994 r., [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Wojewódzkiemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie do ponownego rozpoznania.

U z a s a d n i e n i e

Janina M., urodzona 3 marca 1926 r., zgłosiła wniosek o rentę rodzinną po zmarłym w dniu 11 lutego 1983 r. mężu Eugeniuszu M., z którym była rozwiedziona od dnia 6 marca 1970 r. bez ustalenia prawa do alimentacji. Mąż wnioskodawczynie pobierał emeryturę na podstawie przepisów ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin. Mimo rozwodu wnioskodawczynie do dnia śmierci męża mieszkała z nim razem, także zajęła się jego pogrzebem. Wnioskodawczynie dołączyła do wniosku o rentę rodzinną oświadczenia trzech osób, które "współpracowały" z zakładem remontowo-budowlanym w latach 1966-1977 i potwierdziły, że zakład ten był wspólnie prowadzony przez małżonków Janinę i Eugeniusza M.

Wnioskodawczynie złożyła również wyjaśnienie [...] na skutek jakich okoliczności była zmuszona wystąpić o "fikcyjny" rozwód z mężem.

Decyzjami z 16 lipca 1993 r. i 20 sierpnia 1993 r. organ rentowy odmówił Janinie M. renty rodzinnej, ponieważ nie udowodniła prawa do alimentacji.

W odwołaniu wnioskodawczynie podtrzymała swoje oświadczenie o przyczynach wystąpienia o rozwód i wskazała kolejnych 2 świadków [...], na potwierdzenie, że przez wszystkie lata wspólnego życia byli zgodnym i dobrym małżeństwem.

Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie wyrokiem z dnia 10 stycznia 1994 r. oddalił odwołanie i przekazał wniosek Janiny M. organowi rentowemu o ustalenie w trybie wyjątkowym uprawnień do renty rodzinnej. Zdaniem Sądu Wojewódzkiego, wnioskodawczynie nie przysługuje renta rodzinna na podstawie

art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), ponieważ przy braku ustalonego prawa do świadczeń alimentacyjnych nie wystąpiły okoliczności potwierdzające, że po rozwodzie byli małżonkowie pozostawali ze sobą w łączności i istniała między nimi więź duchowa i gospodarcza. Wnioskodawczyni wystąpiła z wnioskiem o rentę rodzinną po upływie 10 lat od śmierci męża oświadczając, że w tym okresie nie była zgłoszona do ubezpieczenia, co według Sądu spowodowało, że nie nabyła praw do renty inwalidzkiej. Wskazała ponadto, że prace kosztorysowe wykonywała również przed śmiercią męża, czego nie potwierdziła żadnym dokumentem. Sąd uznał więc, że wnioskodawczyni nie wyjaśniła w sposób przekonujący dlaczego związek małżeński został rozwiązany i czy faktycznie od 1973 do 1983 r. istniała między małżonkami więź duchowa i gospodarcza, czy wnioskodawczyni utrzymywała się wyłącznie z zarobków męża, pozostając z nim we wspólnym mieszkaniu, gdzie była zameldowana.

Powyższy wyrok zaskarżył Rzecznik Praw Obywatelskich w drodze rewizji nadzwyczajnej. Zarzucając rażące naruszenie art. 9 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (Dz. U. z 1989 r. Nr 46, poz. 250 ze zm.), art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.), art. 3 § 2 k.p.c. oraz naruszenie interesu Rzeczypospolitej Polskiej, wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Wojewódzkiemu-Sądowi Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rewizja nadzwyczajna jest uzasadniona. Art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz. U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) stosowany w sprawie w związku art. 9 ustawy z dnia 18 grudnia 1976 r. o ubezpieczeniu społecznym osób prowadzących działalność gospodarczą oraz ich rodzin (jednolit tekst: Dz. U. z 1989 r., Nr 46, poz. 250 ze zm.) pozbawia prawa do świadczeń rodzinnych tylko tę małżonkę rozwiedzioną lub wdowę, która w chwili śmierci męża nie miała ustalonego prawa do alimentów, jeżeli nie pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej i nie spełnia warunków z ust. 1 lub 2 art. 41 ustawy o z.e.p. Wnioskodawczyni spełnia warunek z ust. 1, bowiem w chwili śmierci męża osiągnęła wiek 50 lat. Bezspornym jest również, że wnioskodawczyni nie miała ustalonego prawa do alimentacji ze strony męża, który pobierał emeryturę.

Słusznie powołał się Sąd Wojewódzki na dotychczasową wykładnię art. 41 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o z.e.p. dokonaną w przytoczonych uchwałach Sądu Najwyższego, że w sytuacji, gdy rozwiedziona żona nie miała ustalonego prawa do alimentów, to należy zbadać, czy małżonkowie po rozwodzie pozostawali ze sobą w łączności, czy istniała między nimi więź duchowa i gospodarcza.

Okoliczności te nie zostały jednak przez Sąd zbadane, z rażącym naruszeniem art. 3 § 2 k.p.c. i art. 316 § 1 k.p.c. Bez wyjaśnienia zatem rzeczywistej treści stosunków faktycznych i prawnych doszło do stanowczego rozstrzygnięcia sprawy i wydania zaskarżonego wyroku.

Słusznie podniesiono w rewizji nadzwyczajnej, że w dotychczasowym orzecznictwie, zarówno Trybunału Ubezpieczeń Społecznych, jak i Sądu Najwyższego (np.

uchwała z dnia 16 stycznia 1987 r., II UZP 56/86, wyrok z dnia 14 maja 1992 r., II URN 13/92) ugruntował się pogląd, że małżonkowie pozostają we wspólności małżeńskiej w rozumieniu art. 41 ust. 3 ustawy o z.e.p. jeżeli zachowana została więź gospodarcza lub inna.

Także w wyroku z dnia 22 stycznia 1993 r., II URN 61/92 Sąd Najwyższy uznał, że małżonka rozwiedziona, nie mająca formalnie ustalonego prawa do alimentów, może domagać się ustalenia w drodze postępowania dowodowego przed sądem, iż między nią a rozwiedzionym małżonkiem istniała do chwili jego śmierci rzeczywista więź materialna i duchowa, uzasadniająca wniosek o rentę rodzinną po nim.

Wnioskodawczyni zeznała na rozprawie w dniu 10 stycznia 1994 r. i wyjaśniła we wniosku o rentę, jak i odwołaniu od decyzji organu rentowego dlaczego wystąpiła o rozwód, bała się bowiem represji wobec niej i małoletniej wówczas córki ze strony b. funkcjonariusza Urzędu Bezpieczeństwa, który szantażował jej męża. Fakt ten znajduje potwierdzenie w oświadczeniu dr inż. E.B. [...]. Więż gospodarczą i wspólne prowadzenie zakładu remontowo-budowlanego potwierdzili w swych oświadczeniach H.C., R.K. i B.P. [...].

Wnioskodawczyni zamieszkiwała z b. mężem do chwili jego śmierci i prowadziła z nim wspólne gospodarstwo domowe. [...].

Mimo zgłoszenia tych dowodów, Sąd Wojewódzki co znajduje odzwierciedlenie w protokole rozprawy z dnia 10 stycznia 1994 r. [...], uznał, że "powódka w sposób przekonywujący i logiczny nie umiała wyjaśnić dlaczego rozwiodła się z mężem i dlaczego o rentę rodzinną nie wystąpiła w 1983 r. bezpośrednio po śmierci męża".

Ocena żądań powódki, bez przeprowadzenia dowodu z zawnioskowanych świadków, a także bez przesłuchania powódki w charakterze strony, dokonana już w zapisie protokołu rozprawy, narusza prawo procesowe, między innymi, art. 158 § 1, 258 i 299 k.p.c.

Okoliczność, że wnioskodawczyni wystąpiła z wnioskiem o rentę rodzinną dopiero w 1993 r., tj. w 10 lat od śmierci b. męża, nie ma znaczenia dla oceny prawa do tego świadczenia. Jedynie okoliczność więzi materialnej i duchowej, podniesiona zasadnie w rewizji nadzwyczajnej, stanowi przesłankę prowadzącą do uznania, czy rozwiedziona małżonka w chwili śmierci b. męża pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej.

Jeżeli przeprowadzone w tym celu postępowanie dowodowe wykaże, iż małżonkowie nie zerwali wspólności gospodarczej, lecz odwrotnie, do chwili śmierci b. męża stale pozostawali we wspólności małżeńskiej, należy przyjąć, że nie istnieją przeszkody w zastosowaniu art. 41 ust. 3 ustawy o z.e.p.

O istnieniu więzi gospodarczej decyduje ocena Sądu, która powinna być dokonana w oparciu o przeprowadzone postępowanie dowodowe (art. 232 k.p.c.).

Wnioskodawczyni została pozbawiona prawa do renty rodzinnej z naruszeniem wyżej przytoczonych przepisów prawa materialnego i procesowego, doszło zatem również do naruszenia interesu Rzeczypospolitej Polskiej, u którego podstaw leży ochrona prawa obywatela do ustawowych świadczeń społecznych.

Z tych wszystkich względów i na mocy art. 422 § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.

=====